

El “bell catalanesc” i els tàrtars

Un dels passatges més comentats i citats de Ramon Muntaner, després de l'exemple de la mata de jonc i del “què us diré?”, és l'elogi de la unitat de la llengua catalana, en contrast amb gairebé totes les altres llengües, que es pot llegir en el capítol 29 de la 'Crònica'.

Text de Xavier Renedo

“D'altra part vos diré cosa de què us meravel·laret, emperò, si bé ho encercats, així ho trobarets, que d'un llenguatge solament, de negunes gents no són tantes com catalans...”

Em sembla que aquest elogi de la unitat de la llengua no s'ha entès prou bé en els nostres dies i que en realitat el vell Muntaner estava parlant d'una altra cosa. Crec que el que pretenia era més que no pas cantar les lloances de la unitat de la llengua, posar en relleu una de les seves possibles i, almenys per ell, desitjades conseqüències: l'enorme poder militar que podien arribar a tenir tots els seus parlants, si es mantenien units. En aquest sentit l'elogi de la unitat

de la llengua catalana és el revers exacte de l'"eximpli de la mata de jonc".

La tradició crítica ha parlat a propòsit d'aquest passatge de “patriòtic entusiasme” (A. Rubió i Lluch); d’“amor a la llengua” (M. de Riquer). Modest Prats i J.M. Nadal l'han qualificat de “panegíric” i han posat en relleu la veracitat d'una afirmació de la unitat de la llengua que, d'entrada, com de fet reconeixia el mateix Muntaner, podia semblar exagerada. S'ha parlat, en síntesi, d'entusiasme i de nacionalisme lingüístic, i s'ha insistit molt en la defensa de la unitat del “bell catalanesc” per sobre de la dispersió dialectal de les altres llengües. Crec que qui ha anat una mica més enllà en el comentari d'aquest passatge ha estat Joan Pau Rubiés, que també ha parlat de “nacionalisme lingüístic”, però que, a més,

ha destacat la curiosa associació entre la unitat lingüística i el poder demogràfic dels parlants de la llengua catalana.

No estic d'acord que l'associació sigui curiosa, però sí que ho estic en la relació que hi ha, segons J.P. Rubiés, en el passatge de Muntaner entre unitat lingüística i poder, no pas, però, un poder de caràcter demogràfic, sinó més aviat de caràcter militar. El poder demogràfic i el militar solen estar gairebé sempre associats, però aquest no és el cas del passatge que estic comentant, on jo diria que Muntaner afirma que amb els parlants de la llengua catalana passa just el contrari, perquè, malgrat que en realitat no siguin gaires, si estan units, poden esdevenir els amos del món. Ras i curt, som davant d'una altra formulació de l'exemple de la mata de jonc canviant

la botànica per la filologia o la dialectologia.

El centre de gravetat de l'elogi crec que es troba a la frase "d'un llenguatge solament, de negunes gents no són tantes com catalans" i a la glossa que en fa Muntaner tot seguit parlant de la divisió dialectal de gairebé totes les llengües que havia pogut conèixer: el francès, l'anglès, l'alemany, l'italià, el grec i fins i tot el tàrtar. La dispersió dialectal romànica era un fet prou conegut en aquells moments. El que ha sobtat de les paraules de Muntaner és el contrast entre la variació dialectal de les altres llengües i la unitat del català. De fet, el mateix Muntaner era ben conscient que les seves paraules sorprendrien. Els filòlegs del segle XX, però, no es van sorprendre tant i van tendir a donar-li la raó: quan

MUNTANER VOLIA DIR QUE LES DIFERÈNCIES DIALECTALS DEL CATALÀ NO EREN INSALVABLES

escrivia Muntaner encara no feia cent anys de les conquestes de Mallorca i del regne de València i, per tant, la llengua no havia tingut gaire temps per evolucionar. Tot i que en els nostres dies aquesta interpretació s'ha començat a posar en dubte, jo estic més a prop de la interpretació tradicional: crec que el que volia dir, almenys en part, Muntaner és que en

el cas del català les diferències dialectals no eren ni de bon tros insalvables.

Per acabar, però, d'entendre tot aquest passatge cal prestar molta atenció a l'últim ítem de la llista: la referència al poble mongol o tàrtar. No hi has pas massa referències als tàrtars en la *Crònica*, però això no vol dir que Muntaner no els conegués bé. Muntaner comença afirmant que no hi havia gairebé artesans entre els tàrtars, perquè eren nòmades i la seva feina fonamental era l'art de la guerra. Els viatgers occidentals, sobretot frares, que en els segles XIII i XIV van entrar en contacte amb els tàrtars no haurien desmentit aquesta afirmació. Muntaner també afirma que les dones dels guerrers tàrtars els acompanyaven en les seves expedicions de conquesta. Gairebé tots els textos →

→ occidentals medievals que parlen dels tàrtars coincideixen en aquest detall.

Segons Muntaner, tot i que se solia dir dels tàrtars que "són molta gent", en realitat no eren pas tants, però semblava que eren molts perquè "sotmeten moltes altres nacions del món". Per entendre bé el que volia dir Muntaner em sembla que cal recórrer a la bibliografia sobre els tàrtars que circulava per l'Europa medieval. El clergue Tomàs de Spalato i el franciscà Gian Pian del Carpine afirmen, per exemple, que els tàrtars incorporaven al seu exèrcit els guerrers dels pobles que conquerien o sotmetien: per això devien semblar més dels que eren en realitat. El benedictí Matthew Paris, un dels primers autors de l'Occident medieval a parlar-ne, fins i tot va arribar a quantificar el nombre de membres del poble i de l'exèrcit tàrtar en un passatge molt interessant, escrit el 1243, de la seva *Chronica maiora*:

"Els tàrtars persisteixen, com un sol home, en la voluntat d'estendre el seu domini per tot el món, malgrat que no arriben a ser ni un milió, que pot augmentar amb sis-cents mil comptant els homes dels pobles satèl·lits".

Segons M. París, els tàrtars pretenien dominar el món malgrat que amb prou feines arribaven a ser un milió, reforçat amb els sis-cents mil guerrers dels pobles sotmesos ("satèl·lits"). Els tàrtars eren, per a Muntaner, un poble que no era tan nombrós com a primer cop d'ull semblava i, tanmateix, no només s'havien fet els amos de mig Àsia, sinó que, a més, a principis del segle XIV amenaçaven el poder musulmà i s'havien convertit en la gran esperança blanca o groga per recuperar Terra Santa. Per al nostre cronista l'origen de la seva immensa força estava en la seva voluntat de poder i la

seva unitat d'acció. De fet, com acabem de veure, això mateix havia dit Matthew Paris. Muntaner potser només hi hagués afegit, com un factor més de cohesió, la llengua. Per a Muntaner els tàrtars eren un sol poble, que parlava una sola llengua i que, com un sol home persistia en la seva voluntat de dominar el món, és a dir, l'exemple de la mata de jonc.

Per a Muntaner la llengua era un factor essencial d'unitat. Per això insistia tant en les excel·lències del "bell catalanesc" que parlaven dos sicilians com Conrad Llança i Roger de Llúria. Parlar la mateixa llengua afavoria compartir ideals i voluntats i això, per a Muntaner, era molt important en les campanyes militars. Hi ha en aquest sentit exemples molt interessants en la seva pròpia *Crònica*. Un d'ells es troba en el relat dels prolegòmens de la batalla naval de Nicòtera (capítol 67). Pere el Gran ordena atacar la flota de Carles d'Anjou, que presenta com un enemic poruc i dividit: "gents són qui fugen e han lo cor perdut de tot, e són de moltes nacions e no estan jamés en una volentat. Per què siats certs que ells los vençran, e que no es tindrà la u amb l'altre".

Segons la versió de Muntaner, la flota enemiga estava formada per galeres genoveses, pisanes, napolitanes, més una munió d'embarcacions calabreses, és a dir, gent que parlava dues llengües diferents: provençal i italià, però un italià fragmentat en quatre dialectes molt allunyats. En el relat de Muntaner, la diversitat de llengües i dialectes té conseqüències nefastes. Les vint-i-dues galeres catalanes entren en combat "afrenellades", és a dir, unides per cordes, formant una mena de mata de jonc gegantina, contra una flota molt superior en nombre, però dividida, que no triga a

dispersar-se: les galeres provençals, genoveses i pisanes fugen de seguida. Només planten cara a la flota de Pere el Gran les quaranta-cinc galeres napolitanes, que, tot i la seva superioritat numèrica, no hi tenen res a fer. Llengües i dialectes diferents, interessos i voluntats diferents i, en definitiva, camins i destins també diferents. Que lluny que som, en el bàndol de Carles d'Anjou, de l'exemple de la mata de jonc!

Però tornem als tàrtars. No crec que apareguin per atzar al final de la llista de pobles que esmenta Muntaner. Són el punt de referència fonamental per calibrar el que, segons el nostre cronista, podrien arribar a fer, i a ser, els parlants de la llengua catalana. Per entendre-ho cal partir de la base que la concepció que es tenia a Occident dels tàrtars a principis del segle XIV no era, ni de bon tros, la mateixa de setanta o vuitanta anys abans. Havien deixat de ser un enemic desconegut i terrible per convertir-se en un poble molt més proper, que fins i tot comptava amb cristians nestorians entre les seves files. Com deia Denis Sinor, "els tàrtars monstruosos del passat, aquella gent que havia sortit de l'Infern, és reduïda a una escala humana. Abandonen l'Apocalipsi i comencen a fer acte de presència a les cancelleries europees". Fruit d'aquests contactes diplomàtics, els tàrtars havien passat a ser una força a tenir en molt compte tant per la diplomàcia europea com pels autors de projectes de croada.

La referència que fa Muntaner als tàrtars com a senyors de mig món, amb voluntat de conquerir la resta de països que encara se'ls resistien, és, per tant, positiva. Castella, França, Anglaterra o "tot Itàlia" eren països més grans que no pas Catalunya, però si els catalans seguien, com un sol home, com deia Matthew Paris, l'exemple dels tàrtars, si es convertien, en definitiva, en una mata de jonc gegantina i ofensiva, podien ser i fer molt més que els tàrtars. Com diu Muntaner: "jo us dic que si serien dos tants!" •

ELS TÀRTARS NO APAREIXEN PER ATZAR EN LA LLISTA DE POBLES QUE ESMENTA MUNTANER. SÓN EL PUNT DE REFERÈNCIA

Amb la col·laboració de

DIPUTACIÓ DE
VALENCIA

Àrea de Cultura